

Wat staat er eigenlijk in de akte van Echternach?

Dee akte van Echternach is misschien niet zo moeilijk om te lezen maar wat staat er nu eigenlijk in? Het taal gebruik is vrij wollig en doorspekt met termen waar wij tegenwoordig niet meer zo vanzelfsprekend omgaan. Laten wij de akte eens zin voor zin doornemen om te kijken waar die nu precies over gaat.
De eerst zinsnede is niet moeilijk.

Laat het bekend zijn aan allen, die in Christus geloven, zowel in het heden als in de toekomst,
Iedereen van het christelijke geloof, zowel nu als in de toekomst, moet weten

hoe ik Willem, geroepen, zij het onwaardig, tot bisschop van de heilige Utrechtse kerk,
Hoe ik, mijn naam is Willem, ben benoemd, hoewel ik daar eigenlijk niet geschikt voor ben, tot bisschop van de kerk van Utrecht (Willem I van Gelre (gestorven in Utrecht, 27 april 1076) was bisschop van Utrecht van 1054 tot 1076.)

door de handen van mijn advocaat Gerolfus, Reginbertus, de eerbiedwaardige abt van de heilige kerk van Echternach, en van zijn advocaat Theodricus

Door de voordracht van mijn raadsman (Een advocaat in die periode was een raadsheer, welke niet noodzakelijkerwijs een juridische opleiding had gevolgd.) Gerolfus, Reginbertus, die abt is van de kerk van Echternach (Reginbertus was abt te Echternach van 1051 tot 1081) en van zijn raadsman, Theodricus,
Dit was het voorstelrondje waarbij tevens wordt aangegeven dat de schrijver in zijn recht staat door de bevestiging van zijn ambt. Hierna sluiten we weer aan bij de eerste zin

in de heilige synode erkend,
goedgekeurd in een kerkelijke vergadering. (Een synode is een kerkelijke vergadering)

de helft van die kerken, die in het vervolg genoemd zijn, wier moeders,
Een moederkerk was in de middeleeuwen een volwaardige parochiekerk die de volledige cijns afdroeg. Een zogenaamde Ecclesia integra, daarnaast had men de Ecclesia media, een dochterkerk die was afgescheiden van de oorspronkelijke kerk en de helft van de cijns opbracht en de quatra capella, een afscheiding van de dochterkerk die een kwart van de cijns afdroeg.

namelijk deze Vlaardingingen, Oegstgeest, Velsen, Heiloo, Petten, eens door Karel en andere rechtzinnige vaders aan de heilige Willibrordus, onze patroon en aartsbisschop van onze eerste zetel, ten behoeve van dezelfde kerk van Echternach geschonken waren,

Hier worden vijf parochiekerken genoemd die door Karel, (bedoeld word Karel Martel (± 689-741) en andere hooggeplaatste heren aan Willibrordus (± 658-739) werden geschonken, waarbij Willibrordus als abt de abdij van Echternach vertegenwoordigde. De schenking en de daaruit vloeiende inkomsten waren dus voor de abdij.

maar door Graaf Theodricus en zijn zoon Theodricus en zijn broer Florentius in bezit genomen

Waarschijnlijk worden hier bedoeld graaf Dirk I van Holland (± 916 - ± 970), zijn zoon de latere graaf Dirk II (± 970 - 988) en diens broer Floris. De opvolging van de eerste graven is niet geheel duidelijk. Mogelijk zijn er rond die tijd meerdere graven met de naam Dirk geweest. Een tweede zoon met de naam Floris (Florentius) wordt nergens genoemd.

en wegens de voortdurende onrust van de oorlogen, met verwaarlozing van alle aanspraken van de bisschop, door machtiging van de synode weer onder het gezag van de bisschop gesteld waren,

Hier wordt aangegeven dat voornoemde kerken vanaf de al eerder genoemde kerkelijke vergadering onder het gezag van het bisdom van Utrecht vallen. Blijkbaar was daar eerder geen sprake van door toedoen van graaf Dirk I. Deze stichtte in 923 de abdij van Egmond welke de kerkelijke rechten kreeg over het gebied met voorbij gaan aan de rechten van de abdij van Echternach. De abdij van Echternach ondernam verschillende pogingen om weer in haar rechten hersteld te worden.

met de hierna vermelde kapellen: Hargen, Schie, Rijnsburg, Warmond, Leimuïden, Rijnsaterswoude, Esselijkerwoude, Aagtekerk, Heemskerk, Assendelft, Spaarnwoude, Sloten, Egmond, Alkmaar, Schermer, Alisnen, Wognum, Ouddorp, Vroonen, die noch in het gebied van die kerken, die slechts moeder zijn, omdat daar noch wijding noch enige vaststelling van grenzen was,

Naast de 5 genoemde parochiekerken worden hier ook 19 kapellen genoemd die niet binnen het gebied van de kerken liggen omdat ze niet zijn gewijd door die kerken en de grenzen van de kerkgebieden nooit zijn vastgesteld. Blijkbaar zijn dit geen afscheidingen van de parochiekerken aangezien ze niet zijn gewijd en er ook niet bekend is onder welke kerk ze dan zouden horen door het ontbreken van gebiedsgrenzen. Binnen de Rooms-katholieke kerk wordt met een kapel een klein bedehuis bedoeld welke niet onder de verantwoordelijkheid valt van een pastoor.

noch zelf gewijd waren,

De kapellen waren dus in het geheel niet gewijd dus officieel ook niet opgedragen aan god. De ontkenning 'noch' is een stellige ontkenning die vier keer achtereen is gebruikt. Er was dus geen misverstand mogelijk.

en daarom viel de gehele tiende volgens de bepalingen van de regels onder de macht van de bisschop

En daarom vielen alle inkomsten van de kerken en kapellen volgens de regels van de kerk onder de macht van de bisschop

en wel op deze voorwaarde, dat dezelfde eerbiedwaardige abt en al zijn opvolgers bij dezelfde kerk van Echternach de helft van al die kerken bezitten,

Er zit echter wel een voorwaarde aan vast. De al eerder genoemde abt van Echternach en al zijn opvolgers, zolang zij bij de kerk van Echternach abt zijn, komen in het halve bezit van alle kerken. Dat betekent dat alle kerken voor de helft van de abt van Echternach zijn en voor de andere helft van het bisdom van Utrecht.

zonder enige afhankelijkheid van de bisschop,

Dit bezit is niet afhankelijk van de bisschop.

en dat ze geen bijdragen aan de bisschop noch dienstbaarheid aan een proost

De abt is geen bijdrage in kosten schuldig aan de bisschop en hij hoeft ook geen diensten te verlenen aan een proost. (Een proost is een kanunnik. Een kanunnik is een lid van het kapittel. De kanunniken in het kapittel assisteren de bisschop bij het dagelijks bestuur. De hiërarchie in de kerk onderscheidt een proost en de overige kanunniken.)

noch voor de bouw of wijding of vaststelling van dezelfde kerken enige aanvulling behoeven te verschaffen noch gedwongen kunnen worden op de synode te komen;

De geldelijke bijdrage of dienstbaarheid is ook niet van toepassing op de bouw, op de wijding of de vaststelling van de kerken. De abt hoeft geen aanvulling (waarschijnlijk in de vorm van een getuigenis) te geven en hij kan tevens niet gedwongen worden om op een kerkelijke vergadering te komen, zelfs niet als het om deze bezittingen gaat. Tot zover gaat het over de vrijstelling van de plichten die het hebben van het bezit met zich meebrengt.

dat zij dezelfde macht als de bisschop hebben om dienaren te benoemen met de opdracht hun aandeel te innen en priesters aan te stellen om in dezelfde kerken dienst te doen;

Dit gaat over de rechten die met het bezit meekomen. De abt (en zijn opvolgers) hebben, net als de bisschop, het recht om dienaren aan te stellen om voor hen het tiendrecht te innen. Tevens mogen de abt (en zijn opvolgers) priesters benoemen (pastoors en/of kapelaans) om in dezelfde kerken de mis op te dragen.

dat zij bij elk voordeel, dat uit dezelfde kerken kan voortkomen, hetzij bij het pachten ervan, hetzij in de verwerving van de tienden, hetzij bij de regeling van aangebrachte schade, met uitzondering van het rechtsgebied van de bisschop, bij alles de helft ontvangen;

Hierin gaat het om een tweede recht. Het recht om geldelijk of in natura voordeel te hebben uit het bezit. Het maakt niet uit of dit voordeel komt uit de pacht (een soort van huur), uit het innen van de tiende of uit een schaderegeling. Dit geldt niet als de pacht, de tiende of de schaderegeling gelegen is binnen het rechtsgebied van het bisdom. Als dat niet het geval is heeft de kerk van Echternach recht op de helft van het daaruit voortvloeiende inkomen.

dat er voor hen, als er iets door de schuld van de priesters verwaarloosd is, geen enkel nadeel uit voortvloeit,

Een extra voordeel voor de kerk van Echternach wordt hier genoemd, namelijk dat er voor hen zelfs geen nadelige gevolgen zijn als de kerken of kapellen door de schuld van de (door wie dan ook) aangestelde priesters worden verwaarloosd.

en opdat deze overeenkomst van ons onveranderd van kracht blijft,

En we bouwen een zekerheid in dat al het voorgaande niet meer verandert kan worden want

hebben wij bij de vordering van beide advocaten in de heilige synode

Het bisdom in de persoon van de bisschop heeft de aanspraak van de beide raadsheren (hiermee worden de abt van Echtenach en zijn raadsheer bedoelt. Zie in het cursief regel 3 van dit artikel.) in de kerkelijke vergadering extra kracht gegeven door

een ban gevoegd, hebben wij bevolen dit blad papier over te schrijven, en hebben we zelf ondertekend:

Er een ban aan toe te voegen. (Een ban is het buitensluiten van een lid van de kerkelijke gemeenschap. Voor die tijd een zware straf want het betekende dat niemand van de kerkelijke gemeenschap hem of haar nog bijstand mocht verlenen en dat een plaats in de hemel uitgesloten werd.) Ten tweede werd er bevel gegeven deze akte te dupliceren, voor het geval er een verloren zou gaan. Ten derde werd het door de bisschop zelf ondertekend en niet door een, door hem aangewezen, persoon die in zijn naam optrad.

Zegel van Willem, bisschop van Utrecht, Zegel van Gerolfus, zijn advocaat, Zegel van Reginbertus, abt van Echternach. Zegel van Theodricus, zijn advocaat.

Aan de officiële akte zitten de volgende vier zegels (die in dit klad alleen maar genoemd worden). Het zegel van de Bisschop van Utrecht zijnde Willem I van Gelre, het zegel van de raadsman van de bisschop zijnde Gerolfus, het zegel van de abt van Echternach zijnde Reginbertus en het zegel van de raadsman van de abt zijnde Theodricus. (Een zegel is een door middel van een stempelafdruk gemaakt waarborg voor de echtheid van aktes en oorkondes. Het is een herkenningsteken van de zegeldrager, die door de afbeelding van het zegel kan worden geïdentificeerd)

Dit zijn de getuigen: Ansfridus Proost, Blidgerus Proost, Lambertus Proost. Lioldolfus Proost. Balduinus Proost. Anselmus Proost. Engilbertus en zijn broer Folcardus. Rotbertus. Heremannus en zijn broer Werenhere. Rodbertus. Herradus. Baldricus. Ascolf. Gomeno. Adalardus. Tiemo Heremannus en zijn broer Gerhardus. Gerung. Hubertus. Rauengerus Proost. Bezellinus. Fredericus. Adalbertus. Aluezo. Hezel. Ozelin. Werenger. Coolt. Winethere. Werenhere. Ostekin. Eueruwin.

De officiële akte is waarschijnlijk ondertekend door de hiervoor genoemde getuigen maar worden in dit klad alleen maar vermeld. Maar liefst 34 getuigen worden hier genoemd waarvan in ieder geval zeven van de genoemde namen de titel proost als toevoeging hebben.

Opdat echter niemand dit papier voor vals houdt, hebben wij het aan beide zijden van ons zegel voorzien.

Hieruit blijkt nogmaals dat er strijd was over het bezit van de kerken en kapellen. Het stuk werd door zoveel mogelijk zekerheden omgeven uit angst dat men het ongeldig zou verklaren.

Tenslotte echter, tenslotte hebben wij om meer vertrouwen te wekken bij onze opvolgers gevraagd, dat het ook door het gezag van de koning bekrachtigd werd.

Om ook voor de toekomst het bezit van de kerken en kapellen zeker te stellen werd ook aan de koning gevraagd om een vaststelling van de akte.

Als iemand het ongeldig wil maken, moge hij zich dan de toorn van de almachtige God, en van onze heilige Vaders, Martinus, Willibrordus, en tegelijk van alle heiligen op de hals halen, en moge hij nooit bereiken, wat hij tot stand tracht te brengen.

Dit is de omschrijving van de ban die op de akte werd gelegd. Het komt praktisch neer op een vervloeking. Wie durft het nog te wagen de akte ongeldig te verklaren als men zich dan de woede van God, Martinus (sint Maarten, beschermheilige van het bisdom van Utrecht), Willibrordus (sint Willibrordus, stichter van de abdij van Echternach), en alle andere heiligen op de hals haalt. Bovendien is het uitgesloten dat men ooit nog iets van zijn leven kan maken waarbij men ook nog, na zijn dood, in de hel terecht kwam.

Ik, kanselier Fridericus, heb het in naam van aartskanselier Sigefridus nagezien.

Dit was nodig om eventuele fouten in stijl en formulering uit te sluiten. Aan de kanseliers danken wij de kanselarijstijl; veel omhaal van ingewikkelde woorden die op de keper beschouwd niets concreets zeggen. De verschillen in kanselarijstijlen helpen in de oorkondeleer om de herkomst en authenticiteit van oorkonden vast te stellen. Men let dan met name op de indeling van de tekst en op vaste groet- en slotformules.

De kanselarij was het bureau waar de oorkondes en andere documenten van een bepaalde vorst of andere bestuurlijke instelling werden opgesteld, bezegeld en uitgevaardigd. Het schrijven van concepten, zoals deze, was in die tijd de taak van schrijvers, voornamelijk geestelijken, aangezien alleen zij de juridische taal, het Latijn, beheersten. Deze geestelijken werden gekozen uit de leden van de hofkapel, waardoor het hoofd daarvan, de aartskapelaan, ook de aartskanselier werd. De aartskanselier was tevens verantwoordelijk voor de bewaring en vervaardiging van het bisschoppelijke zegel.

Gegeven 28 december, in het jaar van de menswording van de Heer, 1063,

Opgemaakt op 28 december, 1063 jaar na dat men is begonnen met het tellen van de jaren met als uitgangspunt de geboorte van Christus, de zoon van God.

in de tweede indictis,
In een verklaring

in het negende jaar van de benoeming van koning Heinricus IV,

Hendrik IV (Goslar, 11 november 1050 - Luik, 7 augustus 1106) was koning van Duitsland vanaf 1056 (Hij was toen 6, zijn moeder Agnes van Poitou werd regentes, 2 jaar eerder, op 4-jarige leeftijd, was hij benoemd tot opvolger van de koning.) en Rooms-Duitse keizer van 1084 tot zijn gedwongen troonsafstand in 1105.

in het zevende jaar van zijn koningschap.

Het 7de jaar van zijn koningschap is dus in 1063.

Gedaan te Colonia. In de naam van God, tot zegen, Amen.

Colonia is Keulen in Duitsland. Het bisdom Utrecht behoorde tot het Aartsbisdom Keulen.

Tot zover de akte.

Samenvatting van de inhoud van de akte: De bisschop van Utrecht verklaard dat 5 kerken en 19 kapellen (beide met namen genoemd) onder het gezag van het bisdom vallen. De kerken waren in het verleden aan de abdij van Echternach geschonken door Karel Martel maar door graaf Dirk en zijn zonen in bezit genomen met voorbijgaan aan de rechten van het bisdom. De kapellen zijn ongewijd en behoren niet tot een moederkerk. De kerken en kapellen worden elk voor de helft eigendom van het bisdom en voor de andere helft eigendom van de abdij van Echternach. De abdij wordt vrijgesteld van de plichten die aan het bezit kleven maar krijgt wel de rechten over het bezit. Vervolgens wordt op 5 manieren de echtheid en rechtsgeldigheid van de akte zeker gesteld.

Ondanks alle voorzorgsmaatregelen betreffende echtheid en rechtmatigheid nam de abdij van Egmond geen genoegen met de verdeling. Begrijpelijk want ze raakten hierdoor een deel van hun inkomsten kwijt. In 1156 loste Dirk VI de slepende kwestie rond de Echternachse kerken op. Dirk VI bood de abdij van Echternach, in ruil voor de bezittingen, land aan op Schouwen en de inkomsten van de grote kerk in Vlaardingen. De abt van Egmond, die bij de overdracht aanwezig was, was echter niet erg in zijn schik met deze oplossing. Dat bleek toen hij Dirk VI en zijn zoon Floris kort erop in de ban deed. Deze ban is er waarschijnlijk de oorzaak van dat Dirk VI niet, traditiegetrouw, in Egmond maar in de Abdij van Rijnsburg werd begraven. De abdij van Rijnsburg werd in 1133 door de moeder van Dirk VI gesticht.

Niettegenstaande het zin voor zin uitpluizen van de akte blijft er een onduidelijkheid bestaan. De volgende zin zorgt voor verwarring: *de helft van die kerken, die in het vervolg genoemd zijn, wier moeders, namelijk deze Vlaardingen, Oegstgeest, Velsen, Heiloo, Petten,*

Wat betekent in dit verband de toevoeging: *wier moeders*. De kapellen die later worden genoemd hebben geen moeders volgens de akte. Ze zijn ongewijd door een moederkerk, liggen niet in het rechtsgebied van de kerken want er zijn geen grenzen van kerkgebieden vastgesteld en ze zijn ook niet gewijd door ze aan God op te dragen. Bovendien wordt er gesproken van kerken en niet van kapellen wat in die tijd twee totaal verschillende begrippen waren. Zijn de genoemde kerken dan dochterkerken? Zo ja, welke kerk of kerken zijn dan de moeders van deze kerken? Meest logisch is de aanname dat de kapellen dochters zijn van de 5 kerken maar dat wordt dus weersproken door de 4 dubbele ontkenning in de akte. Misschien komt er ooit nog duidelijkheid.

Algemeen doet opgang dat de bezittingen werden verdeeld tussen de abdij van Echternach en de abdij van Egmond. Dat blijkt echter niet uit deze vertaling. Hieruit blijkt duidelijk een verdeling tussen het bisdom van Utrecht en de abdij van Echternach. De abdij van Egmond of een abt of advocaat van Egmond worden nergens genoemd.

Dat duidt op twee mogelijkheden. Aan de ene kant is het mogelijk dat deze vertaling niet correct is wat echter niet het ontbreken van vermeldingen over de abdij van Egmond verklaard (die ook in de originele akte ontbreken).

Aan de andere kant is het mogelijk dat het Latijn van de akte voor meerdere uitleg vatbaar is, wat heel goed mogelijk is, mede door de al eerder genoemde kanselarijstijl.

Voorlopig gaan wij er vanuit dat bovenstaande vertaling en uitleg daarvan correct is. Misschien duikt er nog een vertaling op waardoor wij onze zienswijze moeten aanpassen.